

УДК 332.1:33.02

Коритько Т. Ю.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Для ефективного здійснення стратегічного планування, необхідно знати та розуміти його сутність. Динамічний розвиток ринкових процесів в Україні значно підвищує роль наукового обґрунтування розвитку територій, і важливе значення у цьому процесі посідає використання теорії стратегічного планування. Стратегічне планування розвитку регіону сьогодні розглядається як один із найбільш перспективних та ефективних механізмів реалізації довгострокової регіональної політики в умовах посилення самоорганізації територіальних громад різних рівнів.

Розуміння поняття «стратегічного планування» постійно змінюється та набуває нового змісту під впливом факторів сучасного розвитку регіону. В умовах нестабільності та постійних змін важко планувати напрямки розвитку територій на великий термін, тому уточнення визначення «стратегічного планування розвитку регіону» є актуальним.

Вагомий внесок у вирішення проблем регіонального розвитку в Україні та зокрема забезпечення цього процесу з обґрунтуванням необхідності розробки довгострокових стратегічних програм зробили такі відомі українські вчені-економісти, як О. І. Амоша, Є. Бойко, В. Василенко, С. Злупко, М. Козоріз, А. Мокій, М. Г. Чумаченко.

Дослідження у сфері стратегічного планування виконані у роботах вітчизняних вчених В. Баби́ча, Д. Богині, В. Єфремова, О. Віханського, В. Геєця, І. Лукинова, Н. Тарнавська [1], В. Пономаренка, С. Попова, О. Тридіда, З. Шершнєвої [2], Л. Шевчук, А. Яковлева та ін. У закордонній науковій літературі значну увагу питанням стратегічного планування приділили Р. Акофф, І. Ансофф, Ф. Котлер [3], А. Томпсон [4], Д. Хассі, П. Друкер, Г. Міцберг, Дж. Б. Куїнн, Б. Карлоф, У. Кінг, Д. Кліланд, А. Н. Петров, Дж. Стейнер, Дж. Гелбарт та ін.

У сучасних умовах господарювання стратегічне планування набуває особливого значення для забезпечення ефективного управління розвитком регіону. Проте невизначеність деяких питань, пов'язаних з організацією цього процесу, зумовлює потребу в подальших розробках у цьому напрямку.

Мета статті – поглиблення наукових уявлень про сутність стратегічного планування в контексті проблем розвитку регіону.

Сучасний розгляд стратегічного управління розвитком регіону потребує врахування особливостей адаптації методологічного інструментарію до сучасних вітчизняних реалій, а також подальшого дослідження питання методики впровадження систем його стратегічного управління.

Стратегічне планування займає центральну позицію в системі стратегічного управління, яке забезпечує взаємодію двох інших елементів – розробки стратегії та реалізації стратегії.

В сучасній літературі сутність стратегічного планування трактується по-різному:

– як процес визначення конкретних цілей організації;

– як напрям дій та ресурсів, необхідних для здійснення прийнятої стратегії.

Ф. Котлер визначає планування як управлінський процес створення і підтримання стратегічної відповідності між цілями підприємства, потенційними можливостями і шансами в сфері маркетингу [3].

Вважається, що стратегічне планування забезпечує конкретизацію стратегії і досягнення сформульованих цілей на основі використання наявних переваг і створення нових [1].

А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд, у розумінні сутності стратегічного планування підкреслюють поєднання активних (спланованих) і реактивних (адаптивних) дій [4]. Аналогіч-

ний підхід спостерігається у поглядах З. Є. Шершньової, С. В. Оборської, Ю. М. Ратушного, які розуміють під стратегічним плануванням адаптивний процес, за допомогою якого здійснюється розробка і корекція системи досить формалізованих планів, перегляд системи заходів щодо їх виконання на основі безперервного контролю та оцінювання змін, що відбуваються зовні та всередині підприємства [2]. Але у цьому визначенні не нічого не говориться про необхідність врахування цілей при здійсненні та змінні планів.

Стратегічне планування – це процес моделювання ефективної діяльності підприємства на певний період функціонування з визначенням його цілей і їх змін в умовах нестабільності ринкового середовища, а також знаходження способу реалізації цих цілей і задач відповідно до його можливостей. Також можна зазначити, що стратегічному плануванню властиві ступінь невизначеності, тимчасова орієнтація процесу планування і певний горизонт планування [5].

В. І. Нечипоренко вважає що стратегічне планування – це визначення довгострокових цілей, вибір оптимальних шляхів їх досягнення з найбільш ефективним використанням наявних ресурсів, аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, а також коригування як обраних шляхів і цілей, так і поточної діяльності страховика [6].

Стратегічне планування представляє собою процес вибору цілей для організації і рішення про те, що необхідно зробити для їх досягнення [7].

Стратегічне планування – процес здійснення сукупності систематизованих та взаємно узгоджених робіт із визначення довгострокових (на певний період) цілей та напрямів діяльності підприємства [8].

На думку Е. С. Гончаренко, С. К. Харичкова стратегічне планування – це особливий вид практичної діяльності, яка полягає в розробці стратегічних рішень, що передбачають визначення таких цілей і стратегій поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їх ефективне функціонування в довгостроковій перспективі [9].

У літературних джерелах поняття стратегічного планування відрізняються, хоча якщо їх детально проаналізувати, то стає очевидним, що між ними немає принципіальних відмінностей.

Стратегічне планування охоплює систему довго-, середньо- та короткострокових планів, проектів і програм, однак головний змістовний акцент при цьому робиться на довгострокові цілі та стратегії їхнього досягнення.

Довгострокове (стратегічне) планування – це запланована довгострокова фінансова діяльність та очікуваний результат цієї діяльності.

Довгострокові плани розробляються на період від 2 до 10 років. Звичними є стратегічні плани на п'ять років, які переглядаються, коли стає відомою яка-небудь важлива нова інформація.

Довгострокові фінансові плани є частиною консолідованого стратегічного плану використовує загально визнаний набір припущень та завдань для спрямування діяльності страхового ринку до досягнення її стратегічних цілей. Стратегічні плани враховують витрати на науково-дослідницьку діяльність, напрямки розвитку, маркетинг та розробку нових видів страхових послуг, структуру капіталу та найбільші джерела фінансування. Стратегічні плани містять інформацію про час здійснення проектів, галузеву спеціалізацію, виплату чи списання непогашеного боргу та інше.

Адже до особливостей стратегічного планування можна віднести наступні [10].

– адаптивний характер означає, що стратегічне планування має бути досить гнучким, легко пристосовуватися до непередбачуваних змін зовнішніх чинників. Загальний стратегічний план потрібно розглядати як програму, яка керує діяльністю протягом тривалого часу;

– суб'єктивний характер оснований на припущеннях, думках, пов'язаних з деяким ступенем невизначеності і ризику. Стратегічний план повинен бути підкріплений дослідженнями і фактичними даними. Для того, щоб ефективно конкурувати у світі бізнесу, необхідно постійно займатися збором і аналізом великого обсягу інформації про ринок діяльності;

– стратегічний план повинен розроблятися з точки зору перспективи розвитку всієї організації, а не конкретного підрозділу;

– стратегічний план повинен бути підкріплений стратегічною базою даних.

Отже, стратегічне планування – це прогнозне управління, пов'язане з визначенням конкретних цілей, розробкою дій і постановкою уявлень про напрями розвитку регіону відповідно до прийнятої стратегії.

Стратегія економічного розвитку регіонів розглядається як «...система заходів, спрямованих на реалізацію довгострокових завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням раціонального внеску регіонів у вирішення цих завдань» [11].

Г. Г. Фетісов та В. П. Орешин пропонують таку трактовку поняття «Стратегічний план розвитку регіону» – це «...управлінський документ, який містить взаємозалежний опис різних аспектів діяльності з розвитку регіону» [12].

Стратегічне планування соціально-економічного розвитку території (регіону, району, міст, селищ, сільських населених пунктів) розглядається як науково обґрунтоване та практично орієнтоване прогнозування розвитку, яке передбачає визначення напрямків і параметрів розвитку територій, їхньої економіки, екології і соціальної сфери, заходів щодо реалізації намічених програм та проектів, засоби та шляхи їхнього досягнення на довготермінову перспективу [13].

На думку А. П. Тіщенко стратегічне управління розвитком регіону – це управління, що орієнтує діяльність територіальної системи на цільові запити, гнучко реагує на зміни зовнішнього середовища й впроваджує заходи, які дозволяють досягти конкурентних переваг, що в сукупності дає можливість забезпечити сталий розвиток системи в довгостроковій перспективі [14].

Стратегічне планування є організаційним центром стратегічного управління, на основі функціонування якого формуються необхідні передумови та приймаються рішення щодо практичної реалізації соціально-економічної трансформації регіону.

Таким чином можна зазначити, що стратегічне управління розвитком регіону – це управління, що орієнтує діяльність територіальної системи на цільові запити, гнучко реагує на зміни зовнішнього середовища й впроваджує заходи, які дозволяють досягти конкурентних переваг, що в сукупності дає можливість забезпечити сталий розвиток системи в довгостроковій перспективі.

Процес стратегічного планування є інструментом, що допомагає у прийнятті управлінських рішень, забезпечує основу для управління розвитком регіону. У загальному вигляді процес стратегічне планування розвитку регіону полягає у виборі набору процедур і рішень, за допомогою яких розробляється його стратегія, що забезпечує досягнення довгострокових цілей функціонування в мінливих умовах зовнішнього середовища. Процес стратегічного планування повинен здійснюватися на принципах цільовстановлення та цілеспрямованості, системності та комплексності, альтернативності та селективності, варіантності та ітеративності, синергізму, економічності, збалансованості, безперервності, гнучкості, динамічності, участі та адекватності об'єктивним закономірностям розвитку.

Алгоритм стратегічного планування розвитку регіону поділяється на стратегічне та тактичне й складається з наступних етапів (рис. 1).

Стратегічний рівень процесу соціально-економічного розвитку регіону запропоновано проводити у такій послідовності:

1) інформаційне забезпечення стратегічного планування розвитку регіону. Передбачає формування бази даних про внутрішнє середовище регіону на засадах аналізування статистичної звітності, розподілу функцій, повноважень та відповідальності суб'єктів регіонального управління, рівня державного регулювання тощо;

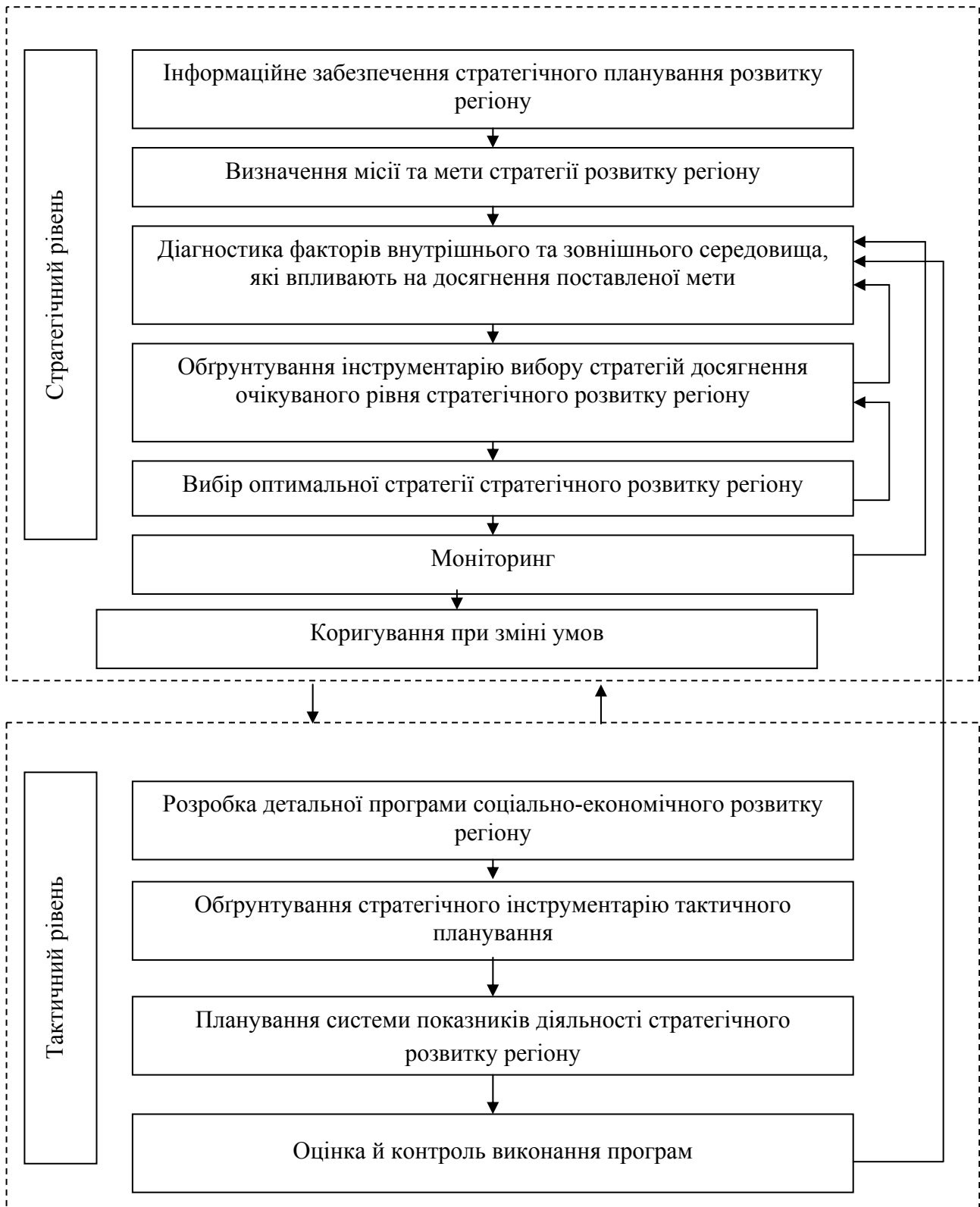


Рис. 1. Алгоритм стратегічного планування розвитку регіону

2) визначення місії та мети соціально-економічного розвитку регіону. Місія деталізує його статус і забезпечує напрям та орієнтири для визначення цілей та стратегії на різних організаційних рівнях. Головні цілі – це вихідна точка в стратегічному управлінні регіоном.

До вимог, яким мають відповідати цілі, можна віднести наступні:

- конкретність;
- реалістичність;
- узгодженість (несуперечність);
- результат за певний строк;
- досяжність (забезпечуваність регіону ресурсом, відповідність зовнішнім умовам).

3) діагностика факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, які мають вплив на досягнення поставленої мети. При проведенні стратегічного аналізу в першу чергу, необхідно виявити фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які мають вплив на досягнення поставленої мети та можуть змінити напрямки та динаміку розвитку регіону. До зовнішніх чинників, які впливають на стан місцевих бюджетів можна віднести: державні (нормативно-правові; політичні чинники); зовнішні економічні; соціальні; конкурентні чинники. Внутрішні чинники, що впливають на місцеві бюджети, можна класифікувати по наступних групах: економічні; фінансові; правові; соціальні; управлінські; екологічні чинники;

4) обґрунтування інструментарію вибору стратегій досягнення очікуваного рівня стратегічного розвитку регіону. На сьогодні використовується достатньо широкий арсенал інструментів та моделей для вибору стратегій у різних сферах. Під час застосування управління на основі передбачення використовують такі методи управління: стратегічне планування; управління через вибір стратегічних позицій. За цього типу управління майбутнє передбачається на основі тенденцій розвитку не тільки об'єкту управління, а також з урахуванням процесів, які відбуваються в зовнішньому середовищі, планів конкурентів, розвитку технологій, запровадження нових товарів і появою нових ринків;

5) вибір оптимальної стратегії стратегічного розвитку регіону. Пошук альтернативних шляхів розвитку за кожним з напрямків діяльності, що потребує розвитку. При цьому можливий екстенсивний або інтенсивний розвиток. Екстенсивний напрямок розвитку потребує залучення додаткових ресурсів, з подальшою співпрацею з існуючими організаціями зовнішнього середовища. Інтенсивний розвиток пов'язаний з удосконаленням використання ресурсів регіону завдяки впровадженню нових технологій, впливу науково-технічного прогресу, співпраці з новими організаціями зовнішнього середовища. Обґрунтування стратегії розвитку регіону з урахуванням альтернативних варіантів по кожному напрямку закінчується вибором перспективних напрямків розвитку. Таким чином, стратегічне планування забезпечує зв'язок поточних рішень з майбутніми результатами;

6) Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону як комплексного системного спостереження, здійснюваного за спеціально розробленою програмою за якісними змінами їх стану в динаміці;

7) Коригування стратегічного плану при зміні зовнішніх та внутрішніх умов.

Тактичний рівень виступає другим етапом процесу стратегічного планування розвитку регіону. Для полегшення реалізації стратегії розвитку регіону доцільно проводити її деталізацію шляхом складання тактичних планів. Тактичний рівень стратегічного планування покликаний сформулювати механізми реалізації обраної стратегії. Тактичне планування має два різновиди: оперативне та поточне. Поточне планування – це різновид управлінської діяльності, який спрямований на розроблення параметрів, заходів, бюджетів та адміністративно-фінансових важелів з метою формування поточних планів функціонування конкретних сфер діяльності чи її діяльності загалом на річний період у напрямку досягнення завдань обраної стратегії розвитку регіону. Оперативне планування спрямоване на формування вузьких, деталізованих, короткотермінових планів з конкретних питань діяльності страхового ринку, які формуються шляхом розвитку поточних планів. Оперативні і поточні плани не повинні відхилятися від стратегії розвитку регіону, а навпаки – деталізувати і доповнювати її. Таким чином, стратегічний рівень планування виконує роль вказівок на спосіб досягнення запланованого стану. Він базується, з одного боку, на цілях і задачах, поставлених в ході розробки стратегії, а з іншого – на прогнозах у різних сферах розвитку.

Заключним етапом процесу стратегічного планування виступає оцінка та контроль реалізації сформованих перспективних напрямів розвитку регіону. У випадку, якщо отримана оцінка розглянутого напрямку розвитку задовольняє плановому критерію, то приймається управлінське рішення щодо вибору і подальшого впровадження цього напрямку розвитку. У протилежному випадку необхідно повторити цикл планування, починаючи з етапу «Проведення ситуаційного аналізу». Якщо позитивний результат не буде досягнутий, необхідно повністю повторити процес планування, тому що можуть бути помилки й неточності як при визначенні ринкової ситуації й здійсненні прогнозу її розвитку, так і при формуванні мети розвитку страхового ринку й встановлення критеріїв її досягнення.

ВИСНОВКИ

Формування регіональних стратегій розвитку є одним із найважливіших кроків за період незалежності України щодо відродження стратегічного планування в нашій державі. Ефективність стратегічного планування вимірюється розміром вкладу, який воно вносить у досягнення цілей і здійснення поставлених завдань за вирахуванням витрат і небажаних наслідків, що виникають при формуванні стратегічного плану і його виконання. З метою оцінки реальності поставлених завдань та виявлення шляхів досягнення поставлених цілей виникає необхідність у розробці детального прогнозу розвитку регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарнавська Н. Стратегічний менеджмент: практикум : навч. посіб. / Н. Тарнавська, О. Напора. – Т. : Карт-бланш ; К. : Кондор, 2008. – 287 с.
2. Шериньова З. Є. Стратегічне управління : навч.-метод. посіб. для самост. вивч.дисц. / З. Є. Шериньова, С. В. Оборська, Ю. М. Ратушний. – К. : КНЕУ, 2001. – 232 с.
3. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент: анализ, планирование, внедрение, контроль / Ф. Котлер; пер. с англ. под ред. О. А. Третьяк. – СПб. : Питер, 1999. – 887 с.
4. Томпсон А. А., мл. Стратегический менеджмент: Концепции и ситуации: учеб. для вузов: пер. с 9 – го англ. изд. / А. А. Томпсон, мл., А. Дж. Стрикленд III. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 412 с. (Сер. : «Университетский учеб.»).
5. Циба Т. Є. Особливості і механізм стратегічного планування / Т. Є. Циба // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 2(56). – С. 159–172.
6. Нечипоренко В. І. Стратегічне планування в страхових компаніях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / В. І. Нечипоренко. – Київ, 2008. – 22 с.
7. Мізюк Б. М. Стратегічне управління: підручник. – 2-ге вид., переробл. і доповн. / Б. М. Мізюк – Львів : Магнолія плюс, 2006. – 392 с.
8. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропівного. – Вид. 2-ге, пере-роб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
9. Гончаренко Е. С. Стратегическое планирование как основа управления предприятием в рыночных условиях / Е. С. Гончаренко, С. К. Харичков // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. – Т. 1 – С. 73–76.
10. Володькіна М. В. Стратегический менеджмент : учебн. пособие // М. В. Володькіна. – К. : Знання-Прес, 2002. – 149 с.
11. Региональная экономика : учебник / под ред. В. И. Видяпина, М. В. Степанова. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 666 с.
12. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление : учебник / Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 416 с.
13. Тищенко А. П. Стратегічне планування розвитку регіону: основні поняття, вимоги та алгоритм здійснення / А. П. Тищенко // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 86–89.
14. Шпильова В. О Аналіз соціально-економічного розвитку регіону / В. О. Шпильова // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 209–213.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2011 р.